

INGRID RÜÜTEL HOOLDAMAS REGIVIISIDE TIHNIKUT: EMANTSIPATSIOON EESTIPÄRASELT

Ingrid Rüütel. Muutudes endaks jääda. Valik meenutusi, artikleid, uurimusi. Tallinn: TEA kirjastus, 2010. 672 lk.

Ingrid Rüütli mahukas raamat on eelkõige valik Eesti Vabariigi ühe silmapaistvama naise kultuurialastest artiklitest. Pealkiri „Muutudes endaks jääda” kehtib raamatu subjekti Ingrid Rüütli ja tema kirjutiste põhiobjekti, eesti rahvuse kohta. Raamatu läbiv teema on identiteet, telg, mille ümber ehitub nii inimese mina-pilt kui ka rahvuse kuvand.

Etnilise kultuuri ja identiteediga on seotud peaaegu kõik 39 artiklit (aastatest 1964–2010); neile lisanduvad autori saatesõna, bibliograafia, registrid, fotod. Teos ei hõlma kaugeltki kõiki Rüütli teadustöid. Eelkõige on välja jäänud kandidaadiväitekiri „Eesti uuema rahvalaulu kujunemine” (1970; peatselt ilmumas) ning enamik võõrkeelseid artikleid. Meeldiv oli siit leida Rüütli (1994) doktoriväitekirjast¹ põhi-osi, millest üks ilmub eestikeelsena

¹ И. Рюйтел, Исторические пласты эстонской народной песни в контексте этнических отношений. Таллинн: Институт эстонского языка Академии наук Эстонии, 1994. 1996. aastal sai Rüütel Leedus selle raamatu põhjal doktorikraadi.

esmakordselt². Joonealustes märkustes ära toodud ilmumisandmetes esineb ebatäpsusi, nt väitekirja neli avaldatud osa ei ole peatükid, nagu väidetakse, vaid vastavad kolmele peatükile (II–IV), ka neile osutavad viited on erinevalt vormistatud, esimeses viites puudub väitekirja nimigi (lk 217) jne. Märkused pole lugejasõbralikud, on väikses hallis kirjas.

Ülesehituses liigutakse eluloolistelt osadelt teaduse ja sealt rahvuskultuuri propageerimise suunas. I osast loeme inimlikult puudutatavat lugu sõjaaegsest lapsepõlvest, kiindumist Kihnu pärimusse jm isiklikumat. Keskne on siin ülevaade Rüütli muljetavaldavast panusest eesti rahvamuusika uurimisse „30 aastat rahvamuusika sektori sünnist”. II alajaotuses saame osa autori välitöödest Eesti arhailisema kultuuri- ga aladele ja teadmisi sealsest pärimusest. Raamatu tugeva tuuma moodustavad III–V ossa koondatud teaduslikud uurimused läänemeresoome rahvaste lauludest ja kombestikust. Natuke üksildasena tundub IV alajaotus „Rahvakombed ja uskumused” ühe, kuid väga hea, vahetutel isiklikel kogemustel ja põhjalikel teadmistel põhineva artikliga Kihnu pulmakommetest. VI ja VII osa

² „Eesti vanemad rahvaviisid etniliste suhete kontekstis”, lk 281–308.

sisaldavad kirjutisi tänapäeva rahvakultuurist.

Rüütli uurijategevust on motiveerinud eestlasi ja soome-ugri rahvaid ühendav ideoloogia. Mõtlen siin ideoloogia all ideede kompleksi, mis toetab mingi rühma edukat toimimist, jätkusuutlikkust ja kujundab nende väärtusi.³ Rahvamuusikasektori loomise peatükis on see töösuund sõnastatud programmilisena: „Meie töövaldkondadeks on olnud eesti ja teiste soome-ugri rahvaste rahvamuusika kogumine, uurimine, publitseerimine ja propageerimine” (lk 84, minu sõrendus – T. S.).

1970.–1980. aastatel kujunes soome-ugri keeleteaduse kõrvale *hõimuromantism*, mis mõjutas eesti vaimuilmest tegevust. Soome-ugri keelepüü taustal tegevust alustanud Ingrid Rüütli sooviks on olnud luua sarnane viisipuu ehk „rekonstrueerida pilt soome-ugri rahvaste muusika ühistest ja erinevatest elementidest ja arenguteedest” (lk 7). Viisipuu idee oli tollal ilmselt õhus, näiteks Lennart Mere filmis „Linnutee tuuled” (1977) kõrvutatakse soome-ugri rahvaste muusikat.

Lähtudes seatud eesmärgist ja oma õpetaja Herbert Tampere etnoloogilisest uurimissuunast, on Rüütel püüdnud kindlaks määrata eesti ja tema sugulasrahvaste muusika arenguteid. Mitu kirjutist esindavad eri järke nimetatud ulatuslikust, üsna tühjalt kohalt alustatud tööst, sest 1970. aastatel ei olnud Eestis rahvamuusika uurimiseks kuigivõrd eriharidusega inimesi ega vastavat institutsiooni. Samuti oli vähevõitu materjale ja eelnevaid uurimusi soome-ugri rahvamuusika kohta, puudusid ka kontaktid teiste rahvaste

teadlastega. Rahvamuusika uurimissuuna asutamine 1978. aastal (seda kajastab artikkel „30 aastat rahvamuusika sektori sünnist”) tähendas nii praktiliste kui ka teoreetiliste küsimuste lahendamist.

Rahvaviiside etnoloogilise uurimistöö tulemused on koondatud raamatu III ossa „Läänemeresoome rahvaste rahvalaulud ja muusika”. Selle põhisisuks on suurepärase võrdlev-ajaloolist, muusika-analüütilist ja etnoloogilist lähenemist kasutavad uurimused.

Artikkel „Eesti regivärsiliste rahvalaulude muusikaline tüpologia” tutvustab üht Rüütli ulatuslikumat ja huvitavamalt uurimissuunda. Regiviise üksteisest selgelt eristavate muusikaliste tunnuste nappuse tõttu polnud nende tüpologia ega geneesi (re)konstrueerimine veel õnnestunud. Vanemad viisid ei lase end kergesti rühmitada, sest neis on palju sarnast, üksteisega segunemisi ja põimumisi, moodustades pigem tihniku kui viisipuu.

Rüütli saavutuseks on seniseist parima regiviiside tüpologia loomine (koostöös arvutiinsener Koit Haugasega): selles arvestatakse eelkõige meloodiakontuuri kuju. Artikkel annab nimetatud teemast ettekujutuse, kuid tabelid ja skeemid ning numbritesse kodeeritud viisid esitavad sel määral kokkusurutud infohulka, et see vajaks omakorda tõlgendust ja muidugi noodinäiteid. Niigi napi teksti ebatäpsused tekitavad lisaküsimusi. Näiteks mainitakse, et viise rühmitatakse „eelnevalt fikseeritud tsentrite (meloodiamudelite) ümber”, seejärel, et materjali „rühmitamine tüüpiliste mudelite (lähtetsentrite) ümber vastab folklooriteoorias tuntud tüübi ja variandi vahekorrale” (lk 345). Jääb arusaamatuks, kas kirjeldatakse sama protseduuri erinevate sõnadega või analüüsi eri etappe. Mis vahekorras on lõpuks loodud viisitüübid ja nende aluseks olnud va-

³ Tõnu Seilenthal: „Nii ei ole ka fenno-ugristi ülesanne levitada vaid nn. puhast teaduslikku informatsiooni. See ei tohi olla pelk faktidekogum, vaid peab olema teatud ideoloogia poolt läbimõtestatud informatsioon, mis kujundab kogu rahva maailma-vaadet” (<http://www.suri.ee/hs/seilu.html>).

riandid folklooriteooriaga? Tulemuste osas kasutatakse mõne lehekülje jooksul mõisteid *klatri põhikuju*, *viisitüüp*, *viisimudel* (lk 351), *tüübimudel*, *mudel*, *meloodiatüüp* (lk 352), *tüüp* (lk 353), mainimata nende omavahelist suhet. Siiski tasub artikkel huvi korral pusemise vaeva.

Tüpoloogia tulemusi on Rütteil kasutanud järgnevates artiklites, kuid läänemeresoome viiside ulatuslikuma võrdluse ni ei ole jõudnud. Siiski leidub huvitavaid kõrvutusi: nt võrreldakse vepsa surnuitke läänemeresoome runolaaludega, Seto laule naaberrahvaste loominguga. Hea on märkus, et eri rahvaste viise võrreldes tuleks arvestada ka keelt ning teatavate viiside sarnasuste aluseks võib olla keele ja kõneintonatsiooni sarnasus (lk 160, 161).

Väga köitvad on IV ja V osa Kihnu pulmakommete ja uuema riimilise meestelaulu artiklid, mis käsitlevad elavat pärimust Rüttili enda kogutud materjali põhjal. Need sisaldavad nii korralikku analüüsi kui ka suurt hulka näiteid. Tabav kokkuvõte meessoost külalauliku olemuse kohta näib kehtivat nüüdki, mõeldes mõnele lõunaeesti luuletajale: „...kriitilise pilgu ning terava keelega külapoiss, kellel pole küll päris selgeid ideaale, kuid kes uljalt elust läbi sammub, millegi ees ära ei kohku, kuskil hätta ei jää ning oma aktiivse ellusuhtumise, optimismi ja huumorimeelega teisi nakatab. Ta on oma aja laps nagu need lauludki, kust ta meile naerusui vastu vaatab, püüdmata näida parem ja ilusam, kui ta on” (lk 479).

V osa teoreetiline ülevaade „Uuema rahvalaulu kujunemine” on pigem hariv ja populaarne kui teaduslik käsitlus, sest on võetud ühe kogumiku eessõnast ja on ilma viideteta. Siin väärinuksid nimetamist ehk Udo Kolk, kes eristas ja nimetas „vanadelt uutele siirduvad rahvaviisid”⁴, ja Herbert Tampere, kel-

⁴ U. K o l k, Karl August Hermanni tegevus eesti rahvaviiside kogumisel. Erisemina-

lele näib toetuvat riimiliste laulude viiside kirjeldus⁵.

III ja V osast saab detailse, paljude näidetega varustatud ülevaate eesti rahvalauludest, nende arenguloost ja piirkondlikest iseärasustest, sealhulgas küllalt mitmetahulisest Seto traditsioonist, mis ei ole liiga hästi läbi uuritud. Seto artikli alguses sõnastatud eesmärgi – esile tuua sealse rahvalaulu kihistused ja eri komponendid, selgitada nende allikaid ja mõjusid (lk 309) – järel oleks tahtnud saada teavet ka metoodikast ja kasutatud materjalidest. Rahvalaulualased artiklid on olulised just Rüttili originaalse panuse tõttu seni vähem käsitletud teemadesse, nagu varaste vokaalžanride ja nende esitusviiside kirjeldus, regiviiside tüpoloogia, uuemate rahvalaulude ning vadjaja, vepsa ja setu viiside uurimine.

Üldine probleem Rüttili kirjutiste puhul on autori ebaselge suhestumine teadustraditsiooniga, nii et ei ole veelahet varasemate uurimuste ning tema enda panuse vahel. Teaduse tavade hulka kuulub selge probleemide sõnastamine ning teadaolevale osutamine. Eesti rahvamuusika uurimisloog on nii lühike ja väheste inimeste loodud, et siin on peaaegu igal ideel nähtav algus. Teame ju näiteks, et Rüttili õpetaja Herbert Tampere on loonud ulatusliku rahvaviiside käsitluse temaatilis-funktsionaalsete žanride kaupa.⁶ Ta eristas ka lauluviiside ajaloolised stiilikihid ja nende arenguteed žanride sees, näitas

ritöö. Tartu Riiklik Ülikool. Eesti Rahvalaule Kateeder. Käsikiri TÜ eesti ja võrdleva rahvalaule õppetoolis. 1950, lk 60.

⁵ H. T a m p e r e, Eesti regivärsiliste rahvalaulude muusika liigilised iseärasused ja stiilid. I. Dissertatsioon filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. ENSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum. Käsikiri. 1960, nt lk 39, 210.

⁶ H. T a m p e r e, Eesti regivärsiliste rahvalaulude muusika liigilised iseärasused ja stiilid.

naaberrahvaste mõjusid ning piirkondlikke iseärasusi. Rüütel aga arendas edasi žanriülese viiside stiililis-tüpoloogilise käsitluse, jõudis viiside muusikalise külje ja ajaloo iseloomustamisel suurema üksikasjalikkuse ja üldistamiseni. Kuid Rüütel poleks seda saavutanud ilma Tampere töödeta, millest etnoloogilise uurimissuuna kui meetodi puhul on väga pealiskaudselt juttu, regiviisi ja kõnemeloodia sarnasuste puhul üldse mitte. Riivab silma, et kohati pole mainitud teatavate teemade puhul teisigi varasemaid töid, nt Anatoli Garšneki setu laulude, Anu Visseli karjasehõigete ja kutsungite käsitlusi.

Eitamata rahvuskultuuri väärtustamise olulisust, teinuksin VI–VII osas rangema valiku ning vähendanuks üks-teist või varasemat teaduspagasit kordavaid kirjutisi, nt „Kas rahvusel on tulevikku?“, mis refereerib Matti Sarmela teost,⁷ või „Aeg, folkloor ja rahvuskultuur“, milles jutustatakse ümber eesti rahvaluule arengulugu (mõlemad viideteta). Paljudes väärtuslikke ideid propageerivates (ala)pealkirjades korduvad sõnad *rahvus*, *rahvas*, *kultuur*, *identiteet* jms, sisu osalise kordumise tõttu ähmastub uue teabe lisandumine ning lõpuks tundub, et oled seda kõike juba lugenud.

Nimetatud osas tõuseb esile „Eesti vähemusrahvuste kultuurirühmade väärtushinnangutest ja omakultuuri harrastamise motivatsioonidest“, kus võrreldakse küsitluse põhjal Eesti venelaste ja muude vähemusrahvuste esindajate arvamusi. Artikkel on naiselik, sest suurem osa vastajatest on naised ning ühe põhiväärtusena tuleb kõigi rahvuste juures välja kodu ja perekond. Vähemalt selle põhjal tundub, et Eestis püsivad põhiväärtused

⁷ M. Sarmela, Suomalainen eurooppalainen. P. Laaksonen, S.-L. Mettomäki (toim). Olkaamme siis suomalaisia. Kalevalaseuran vuosikirja 75–76. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1996.

ning pole veel tekkinud pahelist industriaalühiskonda, kus „[p]erekonna ja suguvõsa roll inimese elus on suuresti devalveerunud...“ – nagu Rüütel seda võimalust mustvalgetes värvides tagapool iseloomustab (lk 587).

Olulised on ka rahvamuusikat ja folkloori kui omaette kultuurinähtusi selgitavad artiklid XX sajandi lõpust, mil sotsialistliku sisuga risustatud, pompöössete mõõtmeteni võimendatud ja võltshiilgusega kaetud rahvusliku vormi alt hakati otsima muistset etnilist kultuuri selle tõelise sisu ja vormiga. Nende seas on meeldiv oma põhjalikkusega „Folkloor ja tänapäeva kultuur“ (1987).

Raamat edastab lisaks rahvuskultuurile ka teavet Ingrid Rüütli ja ta enesekuvandi kohta. Piltide üks funktsioone on rõhutada autori naiselikkust. Seda teemat alustab kaanepilt, rahvaluule kogumise välitöödel tehtud foto noorest naisest viljapõllul, pöskedel ja laubal õrnad varjud. Esinduslikud fotod poliitilise elu tippündmustest ning hetkedest pereringis kõnelevad isikupärasest, oma välimusele ja hoiakule rõhku panevast naisest.

Järjekindel töö rahvuskultuuri valdkonnas nii teadlase kui ka poliitikuna on osa Rüütli identiteedist. Saatesõnas teatabki ta, et elulooraamatu asemel soovis ta avaldada oma teadustöid, seega representeerida end nende kaudu. Kirjutised puudutavad Ingridi missioonikeskse elu omavahel tihedalt seotud eri aspekte, nagu teadlane, teadustöö organiseerija, pärimuskultuuri hoidja, esinduslik ja rahvuspoliitika küsimustes kaasa kõnelev esimene leedi, keerulisel ajal kasvanud laps ning peret ja lapsi armastav naine. Rüütli kui teadlase kuvandit illustreerivad ka eelmainitud raskesti mõistetavad tabelid ja skeemid, võitlus- ja pühendumisvõimet kinnitavad artiklid rahvuskultuurist. Raamat näitab naise võimalust emantsipeeruda eestipäraselt: tegutseda täna-

päeva maailmas, hoides ja harides oma kodupaiga vaimset tööpõldu.

Kahju, et tekstis ja selle vormistuses leidub palju ebatäpsusi, mis osutavad kiirustamisele väljaandmisel. Teades toimetaja Edna Tuvi meeleheitlikku tööd käsikirja juures, soovin meelde tuletada, et niisuguseid ettevõtmisi, nagu esimese leedi kirjatööde kogu, ei tohiks seostada ärevate peoettevalmistustega, sest pidu möödub, aga raamat jääb.

Viidetes leidub mitmesuguseid apse, mille olemasolu ei sobi soliidsesse teaduskirjutisse ega loetlemine siinsesse arvustusse. Fotode andmed on vormistatud suhteliselt juhuslikult, kohati on vaid fotograafi nimi või foto sisu, ebajärjekindel on autori enda nimetamine (esimeses või kolmandas isikus või üldse mitte). Artiklite kontekstist välja tõstmisega on tekkinud viiteid olematu le allikale (lk 53–56) või eelmisest sajandist pärinevaid ajamääranguid: „läinud/käesoleva sajandi algul” (lk 127, 129). Arvestades raamatu osalist suunatust laiale publikule, oleks võrrekeelsed (nt vадja- ja vepsakeelsed) tekstid võinud tõlkida. Korrektne oluks panna kõigile tsiteeritud folklooritekstidele fondiviited – isegi siis, kui neid algselt ei olnud, kuid paljud allikad on praegu osutamata (nt lk 116–118, 123, 126–141).

Kohati jääb puudu täpsusest: terminite, kaartide, nootide jne puhul. Et mitte jääda üldsõnaliseks, nimetan üksikuid juhte. Tehakse vahet kahel

intoneerimistüübil: skandeerimisel ja retsiteerimisel, kuid tutvustatakse ainult viimast (lk 228); terminitest ei sobi kõnelähedaste viiside kohta ei *kõnemeeloodia* ega *retsitatiiv* (lk 285, 289). Kaart 1 (lk 283) kajastab kogutud ühe-realiste viiside arvu eri piirkondades, objektiivsem oluks anda kõnelähedaste viiside arv protsendina kogutud regiiviside arvust; kaardil 5 (lk 298) on kasutatud seletusteta erinevaid tingimärke. Noodinäites 43 (lk 247) on read valesti paigutatud, kaks noodinäidet on raamatus topelt (lk 126, 257; 163, 256), noodistused ja allikaviited (!) mõlema puhul erinevad (lk 126, 257) jne.

Kas teadlase silmapaistvate saavutuste puhul on vaja kõnelda neist pisisjadest? Kuid miks ei peaks teadlane täitma neid nõudmisi, mida esitatakse igale üliõpilasele? Siinkirjutaja ülesanne on raamatut objektiivselt kirjeldada, mitte hinnata erinevate teadlase-natuuride sobivust eesti diskursusesse.

Ingrid Rütel on korrastanud regiiviside rikkalikku tihnikut ning harinud skeptilisi, siia-sinna kultuurimõjude poole kalduvaid kaasmaalasi. Tema raamat kajastab kogu ta tegutsemist: täis laia joont ja hõlmavust, julgeid ettevõtmisi ja suuri saavutusi, väikest hoolimatust täpsuse ja pisisjade suhtes, pärimuskultuuri, pere ja naiselikuse väärtustamist.

TAIVE SÄRG